

A v s k r i f t .

Fru Marta Steinsvik.

O s l o .

Jeg har nettopp lest igjennom Deres bok "Frimodige Ytringer". Der hvor jeg kan kontrollere Deres opplysninger, viser det sig å være adskillige feil og unøyaktigheter. Særlig har biskop Berggrav fått en meningsløs og urettferdig behandling. La mig på et eneste punkt gjøre Dem oppmerksom på en opplysning som er meget i strid med sannheten. De forteller side 6 og 7 at biskoppen "med høyttaler gjennemstreift Nordmarka og landet like opp til Ringerike og advarte fortrinsvis ungdommen mot å sette sig til motverge mot tyskerne". - Det er gjentagne ganger gjort oppmerksom på at dette er loddrett tysk løgn, spredt gjennom bladet Signal. Hvordan det hele henger sammen får De bl.a. beskjed om gjennom Berggravs bok "Da kampen kom".

Når De nå er gjort oppmerksom på denne feil, og De dermed vet at De har kommet i skade for å spre for tuse-
ner av mennesker en tysk løgnhistorie, vil det interesse
re mig meget å høre hva De vil gjøre for å rette på det.
Man skal ikke si falsk vidnespyrd om sin neste. Deres
svar vil for mig bety meget når jeg skal vurdere det and-
re De har å bære frem.

Ærbødigst

(sign.) Dagfinn Hauge

Kvål den 4. juli 1947.

Herr Pastor Dagfinn Hauge,

O s l o .

Deres brev av 24/6 har jeg mottatt. Jeg er for tiden på ferie og har derfor ikke hatt forhånden Berggravs bok og visse papirer som jeg anså nødvendige for å besvare Deres brev. Det har tatt meg endel tid å få tak i dette. Derfor kommer mitt svar først nå.

Det skulle ha gledet meg meget om min beretning om Berggravs ferd til Ringerike bare hadde vært en "tysk løgnhistorie". Jeg ville i så fall ubetinget ha rettet min fremstilling i et eventuelt nytt opplag av min bok og gjort biskoppen offentlig unnskyldning for feilen.

Men for å bli overbevist om at min beretning bare er en tysk løgnhistorie kreves der riktignok solidere bevis enn en løs påstand fra Deres side, bygget på en delvis uriktig fremstilling i Berggravs bok, som forøvrig etter min mening mere bekrefter enn avkrefter min egen kortfattede omtale av saken. Mere derom senere.

Jeg skal i det følgende prøve gjøre rede for det grunnlag jeg har bygget min beretning på. I professor Skeies brosjyre "Forhandlingene med tyskerne 1940", side 7, leser vi:

"Det var antagelig et ledd i den forståelse som således var kommet istand mellom tyskerne og representative menn i Oslo, at biskop Berggrav søkte å stanse den motstand som ble gjort av uorganiserte nordmenn. Han reiste i dette øyemed til Krokskogen, og etter sin hjemkomst holdt han tirsdag den 16. april om ettermiddagen en radiotale, hvori han bl.a. sa: "Under en reise som jeg igår gjorde oppover landet for å se til sivilbefolkningen og bistå med oppklaring av unødige misforståelser slo det mig at enkelte ikke er klar over noen vesentlige ting. De tror at det å skyte på en soldat er fri sak for alle og enhver, ja kanskje noen mener det er plikt. De vet ikke at i krig er det meget bestemte regler og avtaler og at bare krigere kan føre krig. Sivilbefolkningen må avholde sig fra enhver innblanding. Hvis noen fra sitt vindu ser en tropp marsjere forbi, og så løsner et skudd mot den, så har han ikke bare brutt krigens lov, men han har utfordret til den værste gjengjeldelse mot uskyldige som tenkes kan. Et slikt skudd har i krigene ofte kostet 100 uskyldige menneskers livet. Sivile som voldelig blander sig inn i krigen ved sabotasje eller annet, gjør den største forbrytelse mot sine landsmenn. La oss vise disiplin. -----

Sivile må aldri bære våpen. Ettor krigsloven er de da framtirører og blir skutt. Alle krigshandlinger er forbeholdt uniformerte og organiserte tropper.

Legg merke til disse ting. Riksadvokaten opplyste om dem i avisene forleden ved å vise til Haagerkonvensjonen. Uniformerte og organiserte soldater er det som er under krigens lovs beskyttelse om de blir tatt til fange eller overgir sig.

Jeg har nettopp talt med Høyesterettsjustitiarius om disse forhold. Vi var enige om at det burde bli gjort oppmerksom på dem i radio, fordi vi ser det som vår plikt å redde menneskeliv.---
Mange har også meget av ridderlighet å fortelle om tyskerne. Til den fulle sannhet hører også dette."

(Prof. Skeles sitat av Berggravs radiotale er her endel forkortet. Den finnes i sin helhet trykt i "Kirke og Kultur", årgang 1940, og som bilag i Berggravs bok "Da kampen kom")

Berggrav forteller altså her selv hva han sa til folk på turen sin oppover til Ringerike den 15. april 1940. Der var mange norske øyen- og øren-vidner. Ett av disse har uttalt at hadde han hatt skytevåpen, ville han "skutt biskoppen ned som en hund".

Biskoppen ble fotografert på turen i sin bil med høyttaleren. Jeg har selv hatt et faksimile av fotografiet i min hånd.

Hva kunne så grunnen være til nevnte øyenvidnes harme over biskoppens ord, slynget med høyttaleren ut over de distrikter han passerte? At de tyske militære myndigheter bifaldt denne Berggravske fortolkning av folkeretten er ikke så underlig. Vår høyeste norske, juridiske autoritet, professor dr. juris Jon Skeie, synes imidlertid å være av en annen mening. Han skriver i sin før omtalte brosjyre på side 9:

"Den folkerettslære som bispen forkynte med henvisning til de to juridiske autoriteter, stemmer imidlertid ikke med Haag-konvensjonens reglement om landkrigens lover og sedvaner. Det heter ganske visst i artikkel 1: Krigens love, rettigheter og plikter finner ikke alene anvendelse på armeen, men også på militser og korps av frivillige som oppfyller følgende betingelser: 1. at de har over sig en person som er ansvarlig for sine underordnede, 2. at de har ett fast kjennetegn, som kan gjenkjennes på avstand, 3. at de bærer sine våpen åpent, og 4. at de i sine operasjoner retter sig etter krigens lover og sedvaner. - Men i artikkel 2 bestemmer reglementet videre: Befolkningen på et ikke okkupert landområde som, når fienden nærmer sig, av egen drift griper til våpen for å bekjempe de innrykkende tropper, uten å ha hatt tid til å organisere sig i overensstemmelse med første artikkel, skal betraktes som krigførende, hvis den bærer sine våpen åpent og hvis den overholder krigens love og sedvaner."

"De sivile som Berggrav hadde talt til på sin reise, kjempet på et område som ennå ikke var okkupert. og advarslen i hans radiotale var generell, den gjaldt hele landet. At betingel-

egne for siviles forsvarsrett etter art. 2 var tilstede, kunne der ikke være tvil om, det tyske overfall var jo kommet så plutselig at ikke engang noen del av hæren var mobilisert den 9. april. Og ved besettelsen av magasinene og avbrytelsen av telegraf- og telefonledninger var der på de fleste steder heller ikke i de følgende dager blitt anledning til en ordnet mobilisering overensstemmende med forskriftene i den siterte artikkel 1. Bispen introduserer, som vi har sett, videre den lære at den sivile som har løst ett skudd til landets forsvar derved har utfordret til "den værste gjengjeldelse mot uskyldige som tenkes kan". Også denne lære er i åpenbar strid med folkeretten. Selv om en mann skyter en fiendtlig soldat på et okkupert område, har fienden ikke rett til å hevne sig ved straff mot uskyldige. Haagerkonvensjonens reglement bestemmer i art. 50 i avdeling III om fiendens myndighet på et okkupert område: "ingen fellesstraff - pengestraft eller annen straff - kan illegges befolkningen på grunn av enkeltpersoners handlinger, når befolkningen ikke derfor kan betraktes som solidarisk ansvarlig". Men tyskerne hadde nok interesse av at begge disse vranglærer ble forkynt - og det av en biskop i den norske kirke".

Så langt professor Skeie.

Mener De, herr Pastor, at professorens fremstilling, som jo i skarphet langt overgår min korte omtale av saken, og som helt samstemmer med min bedømmelse av Berggravs opptreden, også bare er en "tysk løgnhistorie"?

Jeg har imidlertid ikke bare mitt kjennskap til saken fra professor Skeies brosjyre, som jo forøvrig må anses som kildekrift. Jeg har også mottatt en førstehånds beretning om ekspedisjonen i sin helhet fra en norsk direktør som Berggrav kan takke for at han oppnådde kontakt med general Engelbrecht.

Direktøren, som jeg anser for en absolutt pålitelig mann, har meddelt meg:

Endel unge norske vernepliktige var i de første dage etter den tyske invasjon dradd opp gjennom Nordmarken og videre oppover Krokskogen for å stanse den tyske fiende, som enda ikke var nådd til disse distrikter. Da det ryktes at fienden var på vei nordover, ble foreldre og slektninger av disse unge menn engstelige for deres skjebne. Biskop Berggrav, hvis sønn også var med blandt dem, fannt da på at man skulle henvende seg til den tyske overkommando med bønn om at de unge menns liv måtte spares. De var antagelig

uten uniformer, og de ville da formodentlig av tyskerne bli betraktet som franktjører og uten nåde og barmhjertighet, skutt. For å forebygge dette skulle Berggrav reise oppover og prøve å få dem frigitt. Man gikk ut fra som selvsagt at de ville bli fanget av tyskerne. Berggrav fremstiller det i sin bok som om han etter instendig oppfordring fra norske og tyske myndigheter foretok denne ekspedisjon. Ifølge direktørens forklaring er dette ikke riktig. Det var Berggrav selv, som lenge forgjeves søkte å få først Falkenhorst og siden general Engelbrecht i tale. Det lykkedes ham tilslutt ved nevnte direktørs hjelp å komme inn til general Engelbrecht. Den norske direktør hadde på en av sine Tysklandsreiser for år tilbake mottatt et egenhendig brev fra Hitler. Ved å forevise dette brev slapp direktøren inn til generalen og fikk forelagt ham saken og bedt om at biskoppen måtte få en konferanse. Generalen gikk omsider med på dette, og det lykkedes Berggrav å få generalens tillatelse til å reise oppover landet og om mulig redde de før omtalte unge kjempere. I sin bok antyder biskoppen at generalen sørget for reiseutstyret, men han unnlater å nevne at han reiste i tysk panserbil og med tysk sjåfør. Derimot legger han ikke skjul på at han ga seg ut for å være utsending fra det Røde Kors.

Forøvrig stemmer biskoppens beretning i boken med direktørens. Det viste seg at det ikke sto noe på med "guttene". 400-500 av dem var dradd oppover på ski til Stubdal og videre til Haug. Tyskerne hadde ikke da nådd så langt opp som til Stubdal.

Biskoppen vendte så fornøyet tilbake til Oslo. Han hadde fått ordre til å avgi rapport til general Engelbrecht. Direktøren forteller at det var - eller ble - dekket et godt aftensbord og at Berggrav måtte drikke skåler med den tyske general. Jeg husker ikke hva de skålte på, men det kan jo være likegyldig.

Som De vil se, herr pastor, avviker biskoppens beretning endel fra den norske direktørs. Det blir da et spørsmål om hvem av disse to menn man skal tro. Direktøren har alle dage vært en sannferdig og pålitelig mann, det kan man derimot ikke beskyldte biskop Berggrav for, hvilket jeg i det følgende skal prøve å vise:

Biskoppen hadde som bekjent i et hyrdebrev av 23/10-1940 uttalt: "En tredje engstelse er kommet frem ved spørsmålet om å melde sig inn i N.S. Enhver må her følge sin overbevisning".

At biskoppen selv i den første okkupasjonstid mente disse

ord bokstavelig har jeg all grunn til å tro. En prest i Oslo har således personlig fortalt mig at han ble kalt til biskop Berggrav, som i samtalen løp spurte ham om han var N.S. Dette benektet presten. "Nå ja", sa biskoppen, "om De hadde vært det, ville det jo ikke ha vært noe å si på det".

Som følge av biskoppens hyrdebrev meldte som bekjent mange seg inn i N.S.

Etter "frigjøringen" forsøker biskoppen å bortforklare sine tidligere ord og skriver i "Morgenbladet" av 31. juli 1945:

"Den som høsten 1940 ville si til sine folk at det var forræderi å melde seg inn i N.S., ble av det samme N.S. avskåret fra å si det offentlig eller endog si det høyt. Offentlig kunne vi bare si (23. oktober 1940): Enhver måtte følge sin overbevisning. Det går ikke an idag å forfuske denne kampanje, ved å late som om den betydde at hver mann ble stilt fritt, og at det altså ikke kunne være så farlig hva de gjorde. Akkurat det omvendte er sannheten. Parolen var - omsatt til språket idag - til landsforræderi må ingen la sig tvinge. Han får allikevel sitt fulle ansvar. Vi måtte bruke ord med dobbelt bunn".

I "Kirke og Kultur" for mai 1945 skriver han også bl.a.: "Vi måtte gjemme sannheten. Svikets og løgnens menn hadde ikke krav på å få sannheten av oss. Fremfor alt om vi derved brakte sannhetens sak i fare."

Er De, pastor Hauge, enig i Løres overhyrdes ord? Mener De at man kan bruke ord "med dobbelt bunn" og "gjemme sannheten", hvis det ikke passer en å komme frem med den?

På meg virker biskoppens ord som et guffe fra en antikristelig åndsmakt. For meg står det i hvert fall så at Gud ikke har bruk for løgner, hverken hvite eller sorte, og den som bare taler sant i gode dager men ikke når der er fare påferde, kan vel neppe gjøre krav på å kalles sannferdig.

Biskop Berggrav har gjennom førnevnte ord stemplet seg selv. At det ikke bare var tomme ord men at biskoppen også i praksis har gjort dem til rettesnor for sin opptreden er det nok av eksempler på. Men det hører jo ikke hjemme i denne forbindelse.

Det er et gammelt ord som sier: "Som herren er, så følger ham hans svende", og det kan vel neppe være tvilsomt at biskop Berggravs "moral" har smittet over på i alle fall endel av hans underordnede geistlige. Det er således betegnende hva hans protesje pa-

stor Bonnevie-Svendson etter frigjøringen blandt annet uttalte i et foredrag på et olsokstevne i Trøgstad:

"Under krigen var vi alle nødt til å leve mere eller mindre som banditter. Jeg var selv nødt til å la den almindelige moral være suspendert en stund."

Pastoren opplyser videre at han som medlem av Heimfrontens ledelse var med på organisert svartebørstrafikk, tyveri (orging) o.l. Pastoren syntes øyensynlig at denslags under okkupasjonen var helt i sin orden, men nå etter "freden" måtte man forlate denslags metoder og igjen bli bra og skikkelige mennesker, hevdet han.

Bonnevie-Svendson høstet kraftig bifall for sitt interessante og lærerike foredrag.

En annen av biskop Borggravs underordnede, en prest ved en menighet i nærheten av Oslo, forteller at han og endel av hans kollegaer i bønn til Gud hadde spurt Gud, om det var tillatt å "likvidere" (d.v.s. snikmyrde) medlemmer av N.S. Til dette hadde Gud svart ja, sa han.

En ansett lege har overlatt meg kopien av et brev. Logen går god for brevskriverens absolutte troverdighet. Jeg siterer her et utdrag av dette brev:

"Prestene spurte Gud, og Gud svarte ja. Ja hva tror du de spurte Gud om? Jeg er rystet dypt inn i min sjel og slått med forferdelse, over denne tilståelse av en prest. Prestene tror at de spurte Gud og at Gud svarte ja på at den og den navngivne person blandt N.S.-folk, som man hadde utsett seg under krigen til å likvideres, skulle myrdes. Du vil nok si at det ikke er mulig og at det bare er ond snakk av tidligere N.S.-folk, men dessverre det er mere enn sannt. Igår (her følger dato) var en dame jeg personlig kjenner, hun og hennes voksne sønn, gått opp til pastor ----- for å la seg stryke av Statskirken.

I den samtale som utspandt seg i sakens anledning meddelte pastoren (navnet er angitt i brevet men utelatt her. - M.S.) at prestene var blitt forelagt spørsmålet om godkjenning av likvidering av navngitte personer innen N.S. Han hadde personlig vært med på dette, og han spurte Gud om disse mennesker skulle likvideres, - myrdes heter det, når ikke rettmessig domstol feller dødsdom, - og Gud svarte ja.

Kan du tenke deg noe så opprørende av den norske kirke og en sådan vanhelligelse og misbruk av Guds navn som dette?

Jeg er slått av vild forferdelse over slikt, og resultatet kan jo ikke bli annet enn at jeg omgående melder meg ut av Statskirken."

I brevet oppgis også navner på N.S.-personer som ble snikmyrdet, og hvis likvidasjon ifølge denne prests utsagn var godkjent og velsignet av Gud selv, t.eks. mordet på Faste Moe. Han ble skutt ned bakfra i Bygdø Alle, da han arm i arm med sin kone spaserte til sitt daglige arbeid. Nok av lignende "likvidasjoner" kunne nevnes. Som De sikkert vet, herr pastor, har utmeldelser av statskirken etter "frigjøringen" så å si hørt til dagens orden. Det er en trist foreteelse. Kirken er kirken. Den har bestått i snart tusen år og burde vernes om i gode og onde dage, selv om dens tjenere ikke alltid i like høy grad holder mål. Jeg tviler ikke i minste måte på at der innen den norske geistlige stand finnes mangfoldige prester som både er fromme og bra og moralsk uangripelige, men det lar seg vanskelig nekte at der innen den norske kirke har funnet en utglidning sted. At biskop Berggrav ikke kan frikjennes for skyld i den anledning er vistnok manges mening. Spesielt har hans hårde og kolde skrift "Folkedommen over N.S." utvilsomt støttet mange bort fra kirken. Selv ledende menn har måttet reagere overfor biskoppens innstilling. Jeg kan i den anledning sitere et brev til meg fra en av våre mest ansette høyesterettsdommere:

" Oslo, 7. september 1946

Fru Marta Steinsvik.

Hjertelig takk for skriftet "Frimodige Ytringer" som De har vært så elskværdig å sende meg. Jeg har lest det med megen interesse. Jeg kan riktignok ikke helt ut slutte meg til alt hva De har skrevet, Men også jeg mener at N.S.-folkene under "rettsoppgjøret" er behandlet langt hårdere enn det stemmer med rettferdighet og med gjeldende norske rettsregler. Og det har overrasket meg å finne biskop Berggrav blant de strengeste dommere. Hans artikkel i "For Kirke og Kultur" gjorde på meg et meget pinlig inntrykk.

Deres ærbødige (sign.) "

Vi har ønsket å gjøre samtlige prester i den norske kirke bekjent med de forhold som er omtalt i min brosjyre. "Frimodige Ytringer" og har derfor tilstillet alle geistlige et eksemplar. Hvorledes denne henvendelse blir opptatt, blir da hver enkelts sak å avgjøre.

- 8 -

De sier, herr pastor, at De har funnet adskillige "feil og unøyaktigheter" i brosjyren. Det er mere enn kriminalpolitiet under sin granskning har gjort, men hvis De har funnet noe virkelig uriktig, vil jeg være takknemlig for å få vite det. Det skal i så fall bli rettet i et eventuelt nytt opplag av boken.

Som De kanskje vet har mitt syn i flere år vært så svekket at jeg hverken kan lese eller skrive, men må diktere alt stenografisk til en sekretær, som siden linje for linje må lese det opp for meg. Det er en tungvint arbeidsmåte, og selv med den største omhu og samvittighetsfullhet og en likefrem pirket nøyaktighet er det ikke utenkelig at enkelte trykkfeil og mindre skrivefeil uten mitt vitende kan ha innsneket seg i boken. Et par sådanne unøyaktigheter gjorde jeg selv kriminalpolitiet oppmerksom på, men man anså dem for så bagatellmessige at de ikke ble regnet som feil.

Det vil interessere meg å få oppgitt de "adskillige feil og unøyaktigheter" som De omtaler i Deres brev. På forhånd mange takk for opplysningen.

Med beste hilsen

forbindtligst

(Sign.) Marta Steinsvik